

6. Офіційне представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eeas.europa.eu>
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth / Communication from the Commission. Brussels, 3.3.2010, COM(2010) 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/investing-in-research-european-commission-europe-2020-2010.pdf>

Белая С. А. Институциональные и секторальные реформы на Украине: теоретико-методологический аспект.

В статье исследована сущность институциональных и секторальных реформ, осуществляемых на Украине, выявлено их влияние на евроинтеграционные процессы. Показана связь между реализацией институциональных и секторальных реформ и становлением зоны свободной торговли (ЗСТ +) между Украиной и ЕС. Определена направленность секторальных реформ на Украине в сфере энергетики, сельского хозяйства, развития транспортно-транзитной инфраструктуры, реформирования металлургического производства.

Ключевые слова: институциональные реформы; секторальные реформы; экономика Украины; ЕС; евроинтеграция; зона свободной торговли; энергетика; сельское хозяйство; транспортно-транзитная инфраструктура; металлургическое производство.

Bila S. Institutional and sector reforms in Ukraine: theoretical and methodological aspects.

The nature of institutional and sector reforms in Ukraine is studied. Their impact on the European integration process is revealed. The relationship between the introduction of institutional and sector reforms and the formation of a free trade area (FTA+) between Ukraine and the EU is showed. Orientation of sector reforms in Ukraine in the energy, agriculture, development of transport and transit infrastructure, steel production is defined.

Keywords: institutional reform; sector reform; Economy of Ukraine; The EU; European integration; Free Trade Area; energy; agriculture; transport and transit infrastructure; metal production.

УДК: 330.341.4 (477)

Бицюра Ю. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ЯКІСНЕ ОНОВЛЕННЯ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ**

Проаналізовано структуру економіки України відповідно до ознак формування економіки знань. Оцінено загальний рівень сформованості економіки знань в Україні. Визначено точки відліку прискореного розвитку людського потенціалу та прискореної глобальної конкурентоспроможності країни залежно від рівня сформованості економіки знань.

Ключові слова: економіка знань, людський капітал, інновації, структура національної економіки.

Основною світовою тенденцією розвитку сучасного суспільства є перехід від сировинної та індустріальної економіки до економіки знань, яка базується на інтелектуальних ресурсах, наукоємних та інформаційних технологіях. Відбувається становлення економіки, в якій основними факторами виробництва стають знання та

інформація, використання яких забезпечує підвищення ефективності виробництва. Саме знання в постіндустріальному суспільстві при опосередкуванні фізичного капіталу перетворюються на новітні технології та продукти наукоємного виробництва.

Якісно новою ознакою постіндустріального суспільства є переважання сфери послуг та високотехнологічного сектора в структурі національної економіки. Аналіз структури національної економіки за цими характерними ознаками дозволить виявити рівень сформованості економіки знань в країні, виявити наявні проблеми та запропонувати шляхи по їх вирішенню.

Теоретичні та практичні засади дослідження проблем формування економіки знань та відповідних структурних трансформацій національної економіки відображені в працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: Ю. Бажала, В. Гейця, П. Друкера, В. Іноземцева, І. Каленюк, Г. Клейнера, В. Макарова, Ф. Махлупа, А. Тоффлера, Л. Федулової, А. Хайєка та ін.

Незважаючи на глибину та різноплановість проведених досліджень, у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених недостатньо досліджуються проблеми впливу становлення економіки знань на якість структури національної економіки та її розвиток.

Метою статті є аналіз структури економіки України відповідно до ознак формування економіки знань, визначення умов прискореного розвитку країни залежно від рівня сформованості економіки знань.

Термін “економіка знань” (з англ. “knowledge-based economy”) одержав широке розповсюдження наприкінці 90-х років. За своєю сутністю цей термін відображає характеристики постіндустріального суспільства, але на більш високому еволюційному щаблі розвитку, в ході якого при задоволенні життєво необхідних потреб людини стають усе більше затребуваними диференційовані товари й послуги, вироблені різними дрібними підприємствами, інтенсифікується розвиток людського капіталу й сфери послуг. До економіки знань відносяться три основні сфери: 1) НДДКР та інновації; 2) освіта і навчання, що сприяють формуванню людського капіталу; 3) інформаційно-комунікаційні технології [1, с. 51].

Економіка знань – економіка, що створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення свого зростання та конкурентоспроможності. В такій економіці знання збагачують усі галузі, всі сектори і всіх учасників економічного процесу. Вона не тільки використовує знання в різноманітній формі, але й створює їх у вигляді наукової і високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, освіти [1, с. 53].

Аналіз робіт вчених дослідників постіндустріального суспільства дав змогу виділити такі **характерні риси економіки знань**:

- бурхливий розвиток знань, які все більше проявляють себе у вигляді безпосередньої продуктивної сили;
- зростаюча роль наукоємного сектора, зростання обсягів виробництва і збуту сучасних наукоємних технологій;
- посилення процесів комп’ютеризації інформаційного простору економіки і всього суспільного життя;
- зростання капіталізації ринкової ціни компаній, що здійснюють проривні

дослідження й розробки в новітніх галузях науки і техніки;

– капіталізація витрат на людину як один з напрямів системи державних пріоритетів у розвитку науки і техніки;

– високі темпи оновлення основного капіталу в більшості секторів національної економіки і обслуговуючої інфраструктури [2, с. 13].

Л. Федулова виділяє такі ознаки економіки знань: знання формує значну частку створеної вартості, що забезпечується завдяки інтелектуалізації технологій, зростання наукомісткості продукції і розвитку ринку інтелектуальних товарів та послуг; діяльність, пов'язана з виробництвом, передачею і використанням знань, набуває все більшого значення; перетворення працівників, зайнятих виробництвом, передачею і використанням знань, у домінуючу групу в загальній кількості зайнятих [1, с. 57-59].

Визначимо рівень сформованості економіки знань в Україні за наявністю окремих вищезазначених характеристик на основі аналізу відповідних статистичних даних.

Сучасний спосіб виробництва характеризується швидкими темпами та широкими масштабами розвитку науки і техніки, що зумовлює значний вплив на всю господарську систему, галузі промисловості та сфери послуг, що проявляється у зміні їх співвідношення, структури зайнятості тощо.

В економіці розвинутих країн зростає роль сфери послуг. Так, у 2013 р. частка сфери послуг у ВВП ЄС досягла рівня 72,8%, США – 79,4%. Сфера послуг в економіці ЄС у 2012 р. забезпечила 72,2% робочих місць [3]. Активний розвиток сфери послуг (освіти, науки, культури, охорони здоров'я), забезпечує зростання інвестицій в людський капітал та сприяє всебічному розвитку людини та суспільства в цілому.

В нашій країні спостерігається позитивна тенденція до зміни структури ВВП та зайнятості на користь сфери послуг. Так, частка сфери послуг у ВВП України за період 2000–2013 рр. зросла з 47,0 до 60,5%. Частка зайнятих у сфері послуг в економіці України у 2012 р. зросла до рівня 68,4%, тоді як у 1996 р. становила лише 44,0% [3].

Разом з тим, в економіці України домінують сировинні сектори (металургія, сільське господарство), незважаючи на наявність окремих сучасних технологій в аерокосмічній галузі, судно-, літако-, автомобілебудуванні; робототехніці; радіо- і наноелектроніці, нанофізиці; біотехнології у сільському господарстві; біоінженерії, генетиці та інших галузях, які можуть бути локомотивами утвердження економіки знань.

Технологічна структури економіки України характеризується такими показниками: на частку V технологічного укладу припадає 4,7% (військово-космічна техніка, засоби зв'язку), IV уклад становить близько 42,4% і III – 52,8%. В Україні переважають III і IV технологічні уклади, тобто уклади, які базуються на електродвигуні та двигуні внутрішнього згорання. На частку цих укладів припадає 95,2% загального обсягу виробництва. Водночас на частку V технологічного укладу припадає лише 4,7% загального обсягу, а частка продукції прогресуючого у сучасних умовах VI технологічного укладу коливається в межах 0,1% [4, с.191]. Така відстала технологічна структура виробництва свідчить про те, що наша економіка залишається ще на індустріальній стадії розвитку.

За даними Інституту економічного прогнозування НАН України, сьогодні в Україні 75% інвестицій спрямовується в підприємства III технологічного укладу, до яких належать виробництво будівельних матеріалів, чорна металургія, метало- та деревообробка, судно- і верстатобудування. Ще 20% інвестицій спрямовується у підприємства IV технологічного укладу. Тобто 95% інвестицій надходять в індустріальні III і IV технологічні уклади. Причому лівова частка інвестицій припадає саме на нижчий III уклад [4, с. 192]. Такий вектор інвестицій зумовлює те, що технологічне відставання від розвинутих країн з постіндустріальною економікою посилюється, основні засоби все більше застарівають, консервується сировинна структура економіки, техніко-технологічний рівень знижується.

Нові технології докорінно і швидко змінили структуру світової економіки, що обумовило нові глобальні геополітичні проблеми. Виявилось, що неспроможність країни здійснювати структурну перебудову національної економіки у відповідності до вимог нової технологічної парадигми чи зволікання з проведенням таких структурних змін, не просто гальмують її розвиток, а й призводять до економічної деградації [5, с. 71].

Однією з п'яти ключових цілей європейської Стратегії до 2020 р. є досягнення рівня 3% частки витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП (інтенсивність R&D). Так, у 2011 р. інтенсивність R&D в ЄС досягла 2,03%. Незважаючи на деяке її збільшення порівняно з 2010 р. (2,01%), це нижче, ніж в Японії (3,36% – у 2009 р.), Південній Кореї (4,0% – у 2010 р.) і США (2,87% – у 2009 р.), але вище, ніж у Китаї (1,7% – у 2009 р.). У 2012 р. інтенсивність R&D України становила лише 0,75% [6, с. 150].

У 2009 р. частка персоналу R&D в загальній кількості зайнятого населення країн ЄС становила 1,68%. У 2010 р. найвищий рівень цього показника був у Фінляндії (3,27%), Данії (3,12%), Португалії (2,17%) і Норвегії (2,55%); найнижчий – у Румунії (0,42%), Туреччині (0,65%), на Кіпрі (0,67%) і у Болгарії (0,68%). У 2012 р. в Україні – лише 0,52% [6, с. 151].

Оцінимо загальний рівень сформованості економіки знань в Україні порівняно з іншими країнами за таким міжнародним індикатором, як індекс економіки знань. Це комплексний показник, що характеризує рівень розвитку економіки, заснованої на знаннях, в країнах світу. Він розроблений Світовим банком для оцінки здатності країн створювати, приймати і поширювати знання.

В основі розрахунку індексу економіки знань лежить “Методологія оцінки знань”, яка включає чотири основні групи:

1. Індекс економічного та інституціонального режиму – оцінюються умови, в яких розвиваються економіка і суспільство в цілому, економічне і правове середовище, якість регулювання, розвиток бізнесу і приватної ініціативи, здатність суспільства і його інститутів до ефективного використання існуючого і створення нового знання.

2. Індекс освіти – враховано рівень освіченості населення та професійної підготовки населення, наявність у нього стійких навичок до створення, поширення і використання знань. Показники грамотності дорослого населення, відношення зареєстрованих студентів і школярів до кількості осіб відповідного віку та ін.

3. Індекс інновацій – проведена оцінка рівня розвитку національної інноваційної

системи, що включає компанії, дослідницькі центри, університети й інші організації, які сприймають і адаптують глобальне знання для місцевих потреб, а також створюють нове знання і засновані на ньому нові технології. Кількість науковців, зайнятих у сфері науково-дослідних розробок; кількості зареєстрованих патентів, тираж наукових журналів та ін.

4. Індекс інформаційних та комунікаційних технологій – враховано рівень розвитку інформаційної та комунікаційної інфраструктури, яка сприяє ефективному поширенню і обробці інформації [7].

За підсумками 2012 р. Україна з показником 5,73 посіла 56 місце серед 146 країн за рейтингом індексу економіки знань. До першої п'ятірки цього рейтингу увійшли: Швеція, Фінляндія, Данія, Нідерланди та Норвегія. Україна займає 56 позицію переважно завдяки тому, що має високі показники з освіти і підготовленості громадян (21 місце в рейтингу) [8].

Успіх трійки країн лідерів у досягненні найкращих результатів за індексом економіки знань досягнутий за рахунок того, що вони здійснюють послідовну соціально-економічну політику. В цих країнах одні з найвищих у світі витрати на охорону здоров'я, освіту, розвиток засобів масової інформації й комунікацій. Як наслідок – вони мають високий рейтинг за рівнем економіки знань.

Про існування досить суттєвого зв'язку між рівнем розвитку людського потенціалу та індексом економіки знань країн світу свідчить рис. 1 (коефіцієнт кореляції є дуже високим і становить 0,9418). Така залежність свідчить про те, що ті країни, які успішно розбудовують свою економіку базуючись на знаннях та інноваціях, мають вищий індекс людського розвитку. Саме в цих країнах вищими є: тривалість життя, рівень грамотності і рівень життя населення та ін. Особливістю даного тренду є те, що існує точка перегину цієї кривої приблизно на рівні 5 для індексу економіки знань та 0,7 для індексу розвитку людського потенціалу. Цю точку можна назвати точкою відліку прискореного розвитку людського потенціалу, оскільки країни з індексом економіки знань вище середнього рівня, мають все вищий рівень людського розвитку.

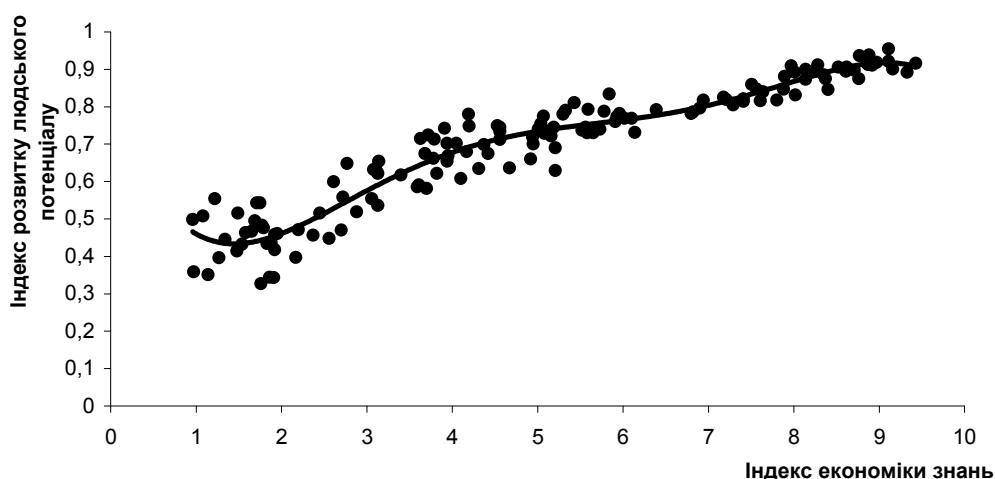

Рис. 1. Залежність індексу розвитку людського потенціалу від індексу економіки знань країн світу у 2012 р.

Джерело: складено автором за даними: [8; 9].

Як показують дані рис. 2, дуже тісним є також зв'язок між рівнем глобальної конкурентоспроможності та індексом економіки знань країн світу (коефіцієнт кореляції становить 0,8447). Таким чином, чим вища здатність країни створювати, приймати і поширювати знання, тим вищим є рівень її конкурентоспроможності в світі. Особливістю даного тренду є те, що існує точка перегину цієї кривої приблизно на рівні 7 для індексу економіки знань та 4,3 для індексу глобальної конкурентоспроможності. Цю точку можна назвати точкою відліку прискореної конкурентоспроможності, оскільки країни з індексом економіки знань вище рівня 7, мають все вищий рівень глобальної конкурентоспроможності.

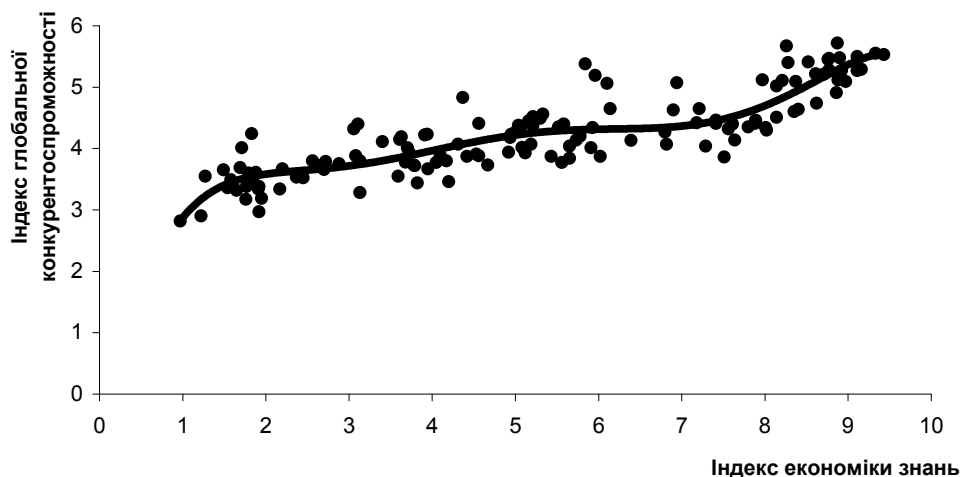

Рис. 2. Залежність індексу глобальної конкурентоспроможності від індексу економіки знань країн світу у 2012 р.

Джерело: складено автором за даними: [8; 10].

Світовий економічний форум нещодавно опублікував результати нового дослідження “індексу людського капіталу” [11]. За допомогою цього індексу оцінюються країни за їх здатністю розвивати і зберігати здорових, освічених і здібних працівників. При визначенні успіхів країни в освіті враховувалися її якість і доступність для громадян, у сфері здоров’я оцінюється фізичний і психологічний добробут людей. Крім того, беруться до уваги можливості працевлаштування і забезпечення зайнятості населення, а також рівень розвитку інфраструктури в державі.

За індексом людського капіталу перше місце в рейтингу посіла Швейцарія. Друге місце зайняла Фінляндія, третім став Сінгапур. До першої десятки також увійшли Нідерланди, Швеція, Німеччина, Норвегія, Великобританія, Данія і Канада. Україна за індексом людського капіталу зайняла лише 63 місце серед 122 країн світу. Росія виявилася на 51 місці, Казахстан зайняв 45 позицію, Грузія стала 77. Литва виявилася на 34 позиції, Естонія стала 27, а Латвія – 38 [11, с. 12-13].

Доступність і якість освіти в Україні були оцінені досить високо. За цим показником наша країна посіла 45 місце. Зокрема, за якістю шкільної освіти – 31 місце. Високо також була оцінена підготовка технічних і наукових кадрів – 24 місце. За показниками якості системи охорони здоров’я Україна зайняла 94 місце, а за рівнем безробіття – 63 місце. Дуже низькі показники України по можливості залучати і розвивати талановиті кадри. За залученням талановитих фахівців в країну вона посіла

аж 110 місце, а за можливістю зберегти і розвинути таланти – 117 місце [11, с. 508-509].

У доповіді Світового економічного форуму підкреслюється, що людський капітал нації – його продуктивні навички і можливості – є важливим чинником, що визначає довгостроковий економічний розвиток. Ключ для майбутнього будь-якої країни полягає в компетентностях і талантах їх людей. Інвестування в людські ресурси є необхідним компонентом розвитку суспільства.

Для утвердження економіки знань в Україні необхідно здійснити такі заходи: забезпечити якісну і безперервну освіту для всього населення країни; збільшити інвестиції в освіту, науку, культуру та охорону здоров'я; сприяти забезпеченню загальнодоступності знання шляхом розширення доступності освітніх та інформаційних ресурсів; посилити наукову співпрацю вчених з різних країн; сформувати ефективну інноваційну систему, яка б об'єднала в єдиний комплекс економіку, бізнес, науково-дослідні центри і навчальні заклади; збільшити контроль за якістю і об'єктивністю інформації; розвивати інформаційну інфраструктуру. Держава повинна виступити головним ініціатором та координатором становлення і розвитку економіки знань.

Підвищення рівня розвитку, конкурентоспроможності національної економіки, успішність розвинутих країн у формуванні економіки знань пояснюється динамічною розробкою і впровадженням інновацій, заснованих на знаннях, наявністю розвинутої інформаційної інфраструктури, значними обсягами інвестицій в людський капітал. Соціально-економічний розвиток країни дедалі більше залежить від здатності продукувати нові знання і ефективно застосовувати їх в усіх сферах життя.

Якісне оновлення структури економіки України відбудеться за умови активізації інноваційної діяльності підприємств, наукових та освітніх закладів, підтримки державою високотехнологічних галузей, які визначають перехід до постіндустріального суспільства. Розробка та впровадження нових технологій підвищує конкурентоспроможність економіки країни на світовому ринку незалежно від рівня їхнього початкового розвитку, про що свідчить досвід Китаю, Індії та Бразилії. Успіх України у підвищенні рівня глобальної конкурентоспроможності з урахуванням переваг економіки знань, залежить від реалізації значного потенціалу нашої країни у сфері створення, використання та розповсюдження знань.

Використані джерела:

1. Федулова Л. І. Концептуальні засади економіки знань / Л. І. Федулова // Економічна теорія. – 2008. – № 2. – С. 37-60.
2. Управление знаниями в корпорациях: учеб. пособие / Б. З. Мильнер, З. П. Румянцева, В. Г. Смирнова, А. В. Блинникова; под ред. Б. З. Мильнера. – М.: Дело, 2006. – 304 с.
3. The World Factbook / Central Intelligence Agency. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.
4. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії: підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко; за ред. А. А. Чухна. – К.: Знання, 2007. – 878 с.
5. Бажал Ю. Знання економіка: теорія і державна політика // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 71-76.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Держ. служба статистики України; [відпов. за вип. І. В. Калачова]. – К.: Держ. служба статистики України, 2013. – 287 с.
7. Индекс экономики знаний / Центр гуманитарных технологий. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/knowledge-economy-index/knowledge-economy-index-info>.

8. Knowledge Economy Index / World Bank. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/INTUNIKAM/Resources/2012.pdf>.
9. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире. – Нью-Йорк : ПРООН, 2013. – 204 с.
10. The Global Competitiveness Report 2012–2013 / World economic forum. – Geneva, 2012. – 529 p.
11. The Human Capital Report / World economic forum. – Geneva, 2013. – 541 p.

Бицюра Ю. В. Формирование экономики знаний – решающее качество структурной перестройки экономики Украины.

Проанализирована структура экономики Украины в соответствии с признаками формирования экономики знаний. Оценен общий уровень сформированности экономики знаний в Украине. Определены точки отсчета ускоренного развития человеческого потенциала и ускоренной глобальной конкурентоспособности страны в зависимости от уровня сформированности экономики знаний.

Ключевые слова: экономика знаний, человеческий капитал, инновации, структура национальной экономики.

Bytsiura Y. Forming of knowledge-based economy is decision quality of structural alteration of economy of Ukraine.

The structure of economy of Ukraine is analysed in accordance with the signs of forming of knowledge-based economy. The general level of formed of knowledge-based economy is appraised in Ukraine. The points of counting out of speed-up development of human potential and speed-up global competitiveness of country are certain depending on the level of formed of knowledge-based economy.

Keywords: knowledge-based economy, human capital, innovations, structure of national economy.

УДК 330.1

Кондрашова-Діденко В. І., Діденко Л. В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ЗОРІЄНТОВАНА ЕКОНОМІКА:
АКТОР-КОНТЕКСТИ**

Розглянуто інтелектуально зорієнтовану економіку як форму країнової економіки. Головну роль в її розвитку відіграє Актор. Визначено та охарактеризовано головні Актор-контексти.

Ключові слова: економіка, інтелект, інтелектуально зорієнтована економіка, Актор, Актор-контексти.

Країнова економіка (як і кожне інше явище) з моменту виникнення постійно розвивається: оновлює зміст і набуває нової відповідної йому форми; створює умови для удосконалення або навіть заміни субстанційної основи/ядра тощо. Таку змінюваність спричиняють перетворення, що постійно чи періодично відбуваються в економіці. Ці процеси, по суті, постають відповіддю країнової економіки на жорсткі виклики як майбутнього, так і теперішнього. Зважаючи на характер означених викликів, зауважимо, що країнова економіка в існуючій формі не є спроможною їм протистояти. А звідси висновок: потрібне трансформування сучасної країнової економіки, але таке, результатом-наслідком якого постане інакша її форма, зумовлена, звичайно, разючими змінами у її змісті. Економіка в новій формі є такою економікою,